

Наталія Дробязко

НАГОРОДИ ГРИГОРІЯ ОРЛИКА У ФОНДОВІЙ КОЛЕКЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАПОВІДНИКА «ГЕТЬМАНСЬКА СТОЛИЦЯ»

DOI: 10.5281/zenodo.3949859

© Н. Дробязко, 2020. СС BY 4.0

***Метою** дослідження є висвітлення особливостей комплектування музейної колекції на прикладі виставкового проєкту «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину», презентованого в палаці гетьмана Кирила Розумовського в 2019 р. **Методологія** дослідження спирається на системний підхід і завдяки конкретно-проблемному та загальнонауковому методам цілком відповідає меті дослідження. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що представлені особливості комплектування музейної колекції на прикладі нагород Григорія Орлика. Аналіз наукової літератури свідчить, що правителі європейських країн нагороджували в XVIII ст. тільки справді заслужених, вірних, талановитих та відважних підданих. Розглянуто шляхи пошуку нагород. Наведено історичні довідки про створення нагород XVIII ст. у Франції і Швеції, та детально описано ордени, які вдалося підібрати до колекції. **Висновки.** З 2017 р. колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця» працював над комплектуванням музейної колекції за темою «Григорій Орлик», шукаючи форми й методи виставкової діяльності для презентування його особистості. Нагороди – це справжнє визнання українця європейськими державами. Шляхи їх пошуку виявилися тривалими та цікавими. На сьогодні виставка відкрита широкму загалу, проте комплектування колекції продовжується.*

***Ключові слова:** Григорій Орлик, музейний предмет, експонат, Національний заповідник «Гетьманська столиця».*

Законом України «Про музеї та музейну справу» у статті 2 «Музейна справа та основні напрями діяльності музеїв» зазначено: «Основними напрямками діяльності музеїв є ... комплектування музейних зібрань, ... які можуть бути визначеними як культурні цінності, з метою включення до Музейного фонду України»¹. Комплектування музейних зібрань – складна наукова робота, яка складається з виявлення музейних предметів, придбання, включення їх до складу музейного зібрання. Протягом двох років працівники Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (далі Національний заповідник «Гетьманська столиця») формували музейну колекцію, що розкриває життя і діяльність Г. Орлика.

Григорій Орлик (1702–1759 рр.) – уродженець Батурина, син гетьмана в еміграції Пилипа Орлика, довірена особа Станіслава Лещинського, військовий діяч й агент дипломатичної служби у короля Людовика XV, польовий маршал Франції. Г. Орлик мало відомий українському загалу, а його життя та діяльність жодного разу не ставали предметом науково-популярного експозиційного висвітлення. Тому шлях пізнання борця за українську незалежність розпочинається з гетьманського Батурина.

18 вересня 2017 р. у Парижі був укладений договір про гуманітарне співро-

¹ Про музеї та музейну справу. Закон України від 29 черв. 1995 р. № 249 / 95-ВР. *Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища:* зб. офіц. док. Київ: Істина, 2002. С. 49.

бітництво з Іриною Дмитришин та Національним заповідником «Гетьманська столиця». Ірина Дмитришин – українка за походженням, перекладач, історик, завідувач кафедри українських студій Інституту Східних мов та цивілізацій у Парижі. Предметом договору сторони визначили їхню спільну діяльність в організації та проведенні науково-просвітницьких заходів з представлення загалу видатного українця – Г. Орлика – на основі досліджень І. Дмитришин.

З цього часу розпочалася тривала та копітка робота з підбору музейних предметів, які б висвітлювали життя та діяльність гетьманіча у постійно діючій виставці «Григорій Орлик: видатний син видатного батька України. Повернення на Батьківщину». З 19 травня 2019 р. постійно діюча виставка презентується в палаці гетьмана Кирила Розумовського.

Історія формування фондової колекції цієї тематики є надзвичайно цікавою. Кожен крок, кожен період має свої унікальні особливості. Аналізуючи всі життєві сторінки Григорія, було прийнято рішення про необхідність представлення в експозиції його нагород. У цій статті ми розкриємо шляхи пошуку орденів Г. Орлика для музейної колекції.

Дипломатична та військова діяльність Г. Орлика у різних країнах європейського континенту була важливою як для французької політики, так і для вирішення українського питання. Версальський двір довіряв йому дипломатичні місії, які він блискуче вирішував. Г. Орлик – один з перших українських політичних емігрантів XVIII ст., представник козацької нації в європейських країнах – своїми чеснотами та дипломатичними талантами домогся визнання трьох держав. Цьому є прямі підтвердження – його нагороди. Згідно з ґрунтовним дослідженням І. Дмитришин «Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії» (Київ: Темпора, 2019), Г. Орлик був нагороджений орденом Святого Людовика від короля Франції Людовика XV (18 липня 1744 р.)² та орденом Меча від короля Швеції Фредеріка I (4 грудня 1751 р.)³. А третьою коронованою особою, яка підкреслила і визнала його заслуги, була імператриця Австро-Угорщини Марія-Терезія. Вона вже після смерті Г. Орлика у 1765 р. надала орден Зоряного Хреста його дружині Луїзі-Елені Ле Брен де Дентевіль⁴. Дипломи про нагородження всіма трьома орденами з королівськими підписами до сьогодні зберігаються у приватному архіві замку Дентевіль (Франція). Місце зберігання орденів на сьогодні не відоме.

Формування експозиції нагород вимагало проведення наукової роботи з метою зібрання інформації про кожну з них. Було встановлено, що орден Святого Людовика був заснований королем Франції Людовиком XIV в 1693 р. на честь короля Людовика IX, який був зарахований до лику святих. Орден належав до військових нагород, надавався за військові досягнення в якості мотивації офіцерів французької армії (зокрема й не дворянського походження), які більше 10 р. віддано і хоробро воювали, захищаючи інтереси короля Франції. Орден був поділений на три класи, причому кількість кавалерів ордену перших двох класів була обмежена: 8 – великого хреста («Grand-eroix»), 24 – командора («Commandeur»). Кількість кавалерів орденів («Chevalier») не обмежувалась. Нагороджений давав клятву королю на вірність та стверджував, що він буде жити і помре в католицькій вірі. Члени ордену зустрічалися один раз на рік, в день Святого Людовика. Крім ордену, його кавалерам надавалася грошова винагорода в залежності від класу. Фонд ордену становив 300 000 ліврів⁵.

² Дмитришин І. Григорій Орлик, або Козацька нація у французькій дипломатії. Київ: Темпора, 2019. С. 271.

³ Там само. С. 272.

⁴ Там само. С. 282.

⁵ Военный Орден Святого Людовика. Создание и награждение [Електронний ресурс]. *Кружневные войны барокко, 1661–1715 гг.* 2016. URL: <http://oksigen13ash.blogspot.com/2016/11/blog-post.html>

На сьогодні орден не вручається. Проте завдяки співпраці з І. Дмитришин у паризьких антикварів був виявлений оригінал орден Святого Людовика XVIII ст. Для фондової колекції заповідника орден був придбаний українським меценатом Євгеном Суром. До Батурина цінний музейний предмет був доставлений завдяки допомозі Надзвичайного і Повноважного посла України у Франції Олега Шамшура у березні 2019 р. На сьогодні орден є одним із вагомих експонатів виставки.

Фото 1. Орден Святого Людовика, XVIII ст. з фондової колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця», 2019 р.

Орден Святого Людовика XVIII ст. (КВ-16-8712; Д-6-2808) зі стрічкою малинового кольору має такий вигляд. Знак ордену виготовлений у вигляді мальтійського хреста золотавого кольору з кульками на кінцях, із облямівкою із емалі білого кольору з жовтими ліліями між кінцями хреста. У центрі розміщено овальний медальйон із фігурою Святого Людовика в королівській мантиї з лавровим вінком у правій руці та терновим вінком у лівій. На AV напис: «LUDOVICUS MAGNUS INSTITUIT 1693». На RV хреста – такий само медальйон із вогняним мечем та лавровим вінком, а по колу – девіз ордену: «BELL[ICAE] VIRTUTIS PRAEM[IUM]» – в перекладі: «Нагорода військової мужності». Розміри: Н – 3,5 см; В – 4 см. Оціночна вартість предмета – 58 615 грн.

У січні 2020 р. орден Святого Людовика XVIII ст. пройшов експертне випробування у Центральному казенному підприємстві пробірного контролю м. Київ. Експертна комісія у складі голови О.Г. Роганової – начальника експертно-пробірного відділу – та членів: Н.В. Іванової – головної експерта з пробірного контролю експертно-пробірного відділу; О.В. Кузнєцової – провідного експерта з пробірного контролю експертно-пробірного відділу – в акті експертизи № 13 від 10 січня 2020 р. встановила: фактична маса ордену Святого Людовика – 16,57 г; золото; 750 проба; розрахункова маса: емалі – 0,90 г; недорогоцінного металу 0,78 г; лігатурна маса дорогоцінного металу – 14,89 г; маса дорогоцінного металу в чистоті – 11,17 г; розрахункова маса стрічки \approx 0,78 г⁶.

Історія пошуку ордену Меча є особливою і надзвичайно показовою. Впевнено можемо говорити, що цей процес став новим видом міжнародної співпраці.

Орден Меча – шведська королівська нагорода. У 1748 р. король Фредерік I заснував три вищі нагороди Швеції: орден Серафимів, орден Меча і орден Полярної зірки. Орденом Меча нагороджувалися тільки ті особи, які відзначилися на військовій службі. Число кавалерів ордену не обмежувалося. У 1772 р. король Густав III доповнив цей список орденом Васи. Всі чотири ордени разом мають назву – ордени Його Величності короля Швеції, тобто король є «господарем і повелителем усіх шведських орденів»⁷. Сьогодні цей титул носить король Карл XVI Густав. Королівський орден Меча був створений для нагородження шведських офіцерів і після їхньої смерті повертався. У посвідці про повернення орденів, яка зберігається у королівській канцелярії лицарських орденів Швеції, Г. Орлик записаний під № 48, та вказано рік повернення – 1760 р. Знак шведського королівського ордену Меча з 1975 р. не вручається, а єдиний збережений орден XVIII ст. зберігається у колекції короля Швеції Карла XVI Густава.

⁶ Акт експертизи № 13 результатів експертних випробувань музейних предметів і вставок дорогоцінного каміння.

⁷ Гаврилова Л. М. Иностранные ордена российских императоров. Москва, 2018. С. 91.

Із проханням про допомогу в цьому питанні ми звернулися до відомого колекціонера лицарських орденів Валерія Глущука. Пан Валерій – член правління «WETT Eesti OU» (Естонія, м. Таллінн). У 2017 р. він заснував Талліннський музей лицарських і королівських орденів. В. Глушук одразу перейнявся історією Г. Орлика та нашим проханням. З цього моменту і розпочалася тривала співпраця. Представники України, Естонії та Швеції об'єдналися для спільного проекту: виготовлення точної копії шведського ордена для експозиції, присвяченої Г. Орлику. Ініціаторами виготовлення стали В. Глушук, який і профінансував дане виготовлення, та головний куратор Талліннського музею Катерина Лапінш. Їхню ідею з великою зацікавленістю підтримав Стаффан Розена, віце-канцлер канцелярії шведських королівських лицарських орденів, який надав необхідну інформацію та допомогу⁸.

Уперше в історії Швеції з дозволу короля ювеліри Хенрік і Фредрік Інганссони відтворили точну копію єдиного орденського знаку, використовуючи інструменти та технології XVIII ст. На його відтворення пішло півтора роки копіїткої, відповідальної праці.

21 січня 2020 р. у Талліннському музеї лицарських орденів для відвідувачів був представлений оригінальний орден Меча з колекції короля Швеції та його унікальна точна копія, посвідка про повернення ордена та Статут.

24 січня 2020 р. відбулася церемонія урочистої передачі точної копії ордена Меча Національному заповіднику «Гетьманська столиця» у присутності Надзвичайного і Повноважного посла України в Естонії Мар'яни Беци, посла Бразилії в Фінляндії Жоао Луїса Перейра Пінто, посла Швеції в Естонії Мікаеля Ерікссона, представників українського земляцтва Естонії та гостей м. Таллінн. На сьогодні точна копія ордена, виготовлена в єдиному екземплярі, перебуває у фондовій колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця».

Орден Меча доби короля Фредеріка I (2812; СП-7-н/д), Швеція, XVIII ст., копія, 2019 р. має такий вигляд. Знак ордена золотавого кольору у вигляді хреста мальтійського типу, увінчаний короною, під якою навхрест схрещені шпаги; у центрі – медальйон, укритий емаллю синього кольору з вертикальним зображенням шпаги (золотавого кольору) вістрям вгору, оточеної трьома коронами (AV). На RV – шпага пронизує лавровий вінок, вище напис: «PRO PATRIA» («За вітчизну»). У кільці стрічка жовтого кольору з вузькими блакитними смужками по краях. Розміри: 7,0x5,6 см (знак ордена); L (стрічки) – 40 см; B – 5,5. Оціночна вартість предмета – 269 300 грн.

Фото 2. Орден Меча XVIII ст., з колекції короля Швеції та його точна копія, 2019 р., посвідка про повернення ордена та Статут на виставці у Талліннському музеї лицарських орденів, січень 2020 р.

⁸ Чечель Л. Збережена пам'ять: орден Меча Григорія Орлика прибув із Таллінна до Батурина [Електронний ресурс]. *Україна Молода*. 31.01.2020. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3560/196/142815/>

Фото 3. Орден Меча, XVIII ст., копія. З фондової колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця», 2020 р.

Фото 4. Диплом нагородження вдови графині Орлик від імператриці Марії-Терезії, травень 1765 р. З приватного архіву замку Дентевіль, Франція.

Щодо третьої нагороди, то орден Зоряного Хреста був запроваджений імператрицею Марією-Терезією, як жіночий орден, а наданий пані Орлик на знак визнання заслуг чоловіка. На сьогодні орден не вручають.

Колектив Національного заповідника «Гетьманська столиця» продовжує працювати над встановленням точної інформації щодо нього та далі працює над формуванням музейної колекції. Адже сформована фондова колекція на зазначену тему відкриває можливість повною мірою представити видатного українця широкому загалу та відкрити всі сторінки його життя та діяльності.

References

- Gavrilova, L. M. (2018) *Inostrannye ordena rossijskikh imperatorov* [Foreign orders of Russian emperors]. Moscow, Russia.
- Dmytryshyn, I. (2019). *Hryhorii Orlyk, abo Kozatska natsiia u frantsuzkii dyplomatii* [Gregory Orlyk or the Cossack nation in French diplomacy]. Kyiv, Ukraine: Tempora.
- Voennyj Orden Svjatogo Ljudovika. Sozdanie i nagrzhdenie [Military Order of St. Louis. Creation and rewarding]. (2016). *Kruzhevnye vojny barokko, 1661–1715 gg.* Retrieved from: <http://oksigen13ash.blogspot.com/2016/11/blog-post.html>
- Kulturna spadshchyna Ukrainy. Pravovi zasady zberezhenia, vidtvorennia ta okhorony kulturno-istorychnoho seredovyshcha [Cultural heritage of Ukraine. Legal bases of preservation, reproduction and protection of cultural and historical environment]. (2002). Kyiv, Ukraine.
- Chechel, L. (2020). *Zberezheni pamiat: orden Mecha Hryhorii Orlyka prybyv iz Tallina do Baturyna* [Preserved memory: Order of the Sword of Hryhorii Orlyk]. *Ukraina Moloda – Ukraine Young*. 31.01.2020. Retrieved from: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/3560/196/142815/>

Дробязко Наталія Миколаївна – заступник завідуючої відділом «Палац гетьмана Кирила Розумовського» Національного історико-культурного заповідника «Гетьманська столиця» (вул. Гетьманська, 74, м. Батурин, 16512, Україна).

Droblyazko Natalia M. – Deputy Head of the department «Palace of Hetman Kyrylo Rozumovskyi» of National Historical and Cultural Preserve «Hetman's Capital» (74 Hetmanska St. Baturyn, 16512, Ukraine).

E-mail: natali.droblyazko@ukr.net

HRYHORIY ORLYK'S AWARDS IN THE COLLECTION OF NATIONAL PRESERVE "HETMAN'S CAPITAL"

The purpose of the study is to highlight the features of the museum collection on the example of the exhibition project "Hryhoriy Orlyk: an outstanding son of an outstanding father of Ukraine. Return to the Motherland" presented in the palace of Hetman Kyrylo Rozumovskyi in 2019. The research methodology is based on a systematic approach and, thanks to specific-problematic and general scientific methods, fully meets the purpose of the study. The scientific novelty of the research lies in the presentation of the peculiarities of the acquisition of the museum collection on the example of the awards of Hryhoriy Orlyk. The analysis of the scientific literature shows in the 18th century the rulers of European countries awarded only truly deserving, loyal, talented and brave subjects. Ways to find awards are considered. The historical references to the creation of awards of the eighteenth century in France and Sweden, and descriptions in detail the orders that were selected for the collection were made. Conclusions. Since 2017, the staff of the National Preserve "Hetman's Capital" has been working on the acquisition of a museum collection on the subject of Hryhoriy Orlyk, looking for the forms and methods of presenting his personality in exhibition activity. The awards are a real recognition of Ukrainians by European countries. The ways to find them turned out to be long and interesting. Today the exhibition is open to the general public, but the acquisition of collection continues.

Keywords: Hryhoriy Orlyk, museum subject, exhibit, National Historical and Cultural Preserve «Hetman's Capital».

Дата подання: 12 травня 2020 р.

Дата затвердження до друку: 25 червня 2020 р.

Цитування за ДСТУ 8302:2015

Дробязко Н. Нагороди Григорія Орлика у фондовій колекції Національного заповідника «Гетьманська столиця». *Сіверянський літопис*. 2020. №3. С. 136–141. DOI: 10.5281/zenodo.3732599.

Цитування за стандартом APA

Droblyazko, N. (2020). Nahorody Hryhoriia Orlyka u fondovii kolektsii Natsionalnoho zapovidnyka "Hetmanska Stolytsia" [Hryhoriy Orlyk's awards in the collection of National Preserve "Hetman's Capital"]. *Siverianskyi litopys – Siverian chronicle*, 3, 136–141. DOI: 10.5281/zenodo.3732599.